

**YURTIMIZDA SOLIQDAN QOCHISHNI ANIQLASH
HAMDA UNI BAHOLASH TAHLILI**

*Fiskal instituti magistranti
Atakulov Asliddin Salaxitdinovich*

Annotatsiya: Mazkur maqolada tadbirkorlik sub'ektlariga xizmat ko'rsatishni yangi bosqichga chiqarish, aholining soliq ma'murchiligi bo'yicha savodxonligini yanada oshirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, teng raqobat sharoitini yaratish va iste'molchilarning huquqlarini kafolatlash hamda yashirin iqtisodiyotni jilovlashda keng jamoatchilikning faol ishtirokini rag'batlantirishga asoslangan ma'murchilikni takomillashtirish yoritilgan. Keyingi yillarda dunyo mamlakatlari qisqa va uzoq muddatli byudjet-soliq siyosatiga oid strategiyasini ishlab chiqishda soliq to'lovchilar tomonidan soliqdan qochish holatlari oldini olish va uni kamaytirishning turli xil mexanizmlarini joriy etishga alohida e'tibor bermoqda. Shu bilan birgalikda noqonuniy moliyaviy oqimlarni kamaytirish, soliq to'lovchilar tomonidan soliqdan qochish holatlarini keltirib chiqaruvchi omillarni tahlil qilish, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish orqali soliq to'lashdan bo'yin tovlash jarayonlarining ilmiy-nazariy jihatlariga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, sohalar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: soliq tushumlari, tahlika-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, ilg'or axborot-kommunikasiya texnologiyalari, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

**ANALYSIS OF THE PRACTICE OF IDENTIFYING AND ASSESSING
TAX EVASION IN UZBEKISTAN**

Abstract: This article describes the improvement of the administration based on bringing services to business entities to a new level, further increasing the tax administration literacy of the population, supporting entrepreneurship, creating an equal competitive environment and guaranteeing the rights of consumers, and encouraging the active participation of the general public in curbing the underground economy. In recent years, countries around the world have been paying special attention to the implementation of various mechanisms to prevent and reduce tax evasion by taxpayers when developing their short-term and long-term budget-tax policy strategies. At the same time, conducting scientific research aimed at reducing illegal financial flows, analyzing the factors that cause tax evasion by taxpayers, reducing the hidden economy, and focusing on the scientific and theoretical aspects of tax evasion processes remains one of the priorities. At the same time, the fields were

studied, foreign experience, scientific-practical conclusions and proposals were formed on its application in our country.

Key words: tax revenues, analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, advanced information and communication technologies, analysis, optimization, tax benefits, tax rate.

Kirish: Dunyoda moliyaviy oqimlarning notekis harakatida soliq to'lashdan qochishning turli xil yo'llarini izlash va undan soliq to'lovchilar o'z manfaatlari yo'lida foydalanish holatlari tez-tez uchramoqda. Birlashgan millatlar tashkiloti qoshidagi Savdo va taraqqiyot konferensiyasi hisob-kitoblariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlar yiliga 100 milliard AQSh dollari miqdoridagi moliyaviy resurslarni "foydani o'tkazish" amaliyoti tarzida noqonuniy tarzda boshqa hududlarga o'tkazib, milliy iqtisodiyot doirasida soliqdan qochish holatlarini keltirib chiqarmoqda¹. Soliq to'lashdan bo'yin tovlashning turli xil ko'rinishlari natijasida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda soliqlarni minimallashtirish sxemalarini qo'llash, soliq to'lovchilar tomonidan olingan foydani samarasiz foydalanish va qayta investitsiyalash natijasida yo'qotilayotgan solikli tushumlar ham yiliga 250-300 milliard AQSh dollarini tashkil etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili:

Soliqdan qochish va soliqlarni optimallashtirish yo'llari mavzusiga oid qisqacha adabiyotlar sharhini keltiramiz.

S.M.Olennikovning fikricha, soliqdan qochish va soliqlarni optimallashtirish bu soliq to'lovchining rejalashtirgan hatti-harakatlari hisoblanadi[1].

A.Makoveskiy, Ye.A.Zareskaya kabi olimlar soliqdan qochishning eng ko'p qonuniy tarqalgan usullaridan biri bo'lgan soliqlarni optimallashtirish tushunchasiga ham ta'rif berib o'tadi, ya'ni ularning ta'biricha, "Soliqlarni optimallashtirishda soliq to'lovchining maqsadli qonuniy harakatlari, shu jumladan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan barcha imtiyozlardan to'liq foydalanish, soliq imtiyozlari va boshqa qonuniy imtiyozlar orqali soliq majburiyatlari miqdorini kamaytirishni tushunish odatiy holdir. Boshqacha aytganda, bu soliq va jinoyat qonunchiligi normalarini buzmaganda, qonuniy asoslarda soliq to'lovlari minimal darajaga tushiriladigan xo'jalik yurituvchi sub'ekt faoliyatini tashkil etishdir" deydi[2].

E.Guver "Germaniyada soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash istagi tug'ilish istagidan kuchliroqdir" deganda soliqdan bo'yin tovlashning asosiy ijtimoiy-siyosiy negizini ko'rsatib o'tgan edi[3].

¹ Организация Объединенных Наций. A/HRC/31/61.GE.16-00535 (R) 020216 020216. Окончательное исследование по вопросу о незаконных финансовых потоках, правах человека и Повестке дня в области устойчивого развития на период до 2030 года Независимого эксперта по вопросу о последствиях внешней задолженности и других соответствующих международных финансовых обязательств государств для полного осуществления всех прав человека, в частности экономических, социальных и культурных прав.

Rossiyalik olimi L.Aleksandrova bu boradagi tadqiqotlari natijasida “Soliq to‘lovchilar tomonidan soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashning ommaviyligi, soliq jinoyatlarining kechikish darajasining yuqoriligi alohida o‘tkirlik bilan ularni ochish muammosini qo‘ymoqda, bu faoliyatning maqbul va samarali yo‘llari va vositalarini izlash va ishlab chiqish zarurati tug‘iladi. Huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatining tahlili shuni ko‘rsatadiki, soliqqa oid jinoyatlarni aniqlash boshqa turdagi jinoyatlarga qaraganda ancha qiyin. Bunday sharoitda soliq jinoyatlarini aniqlash bo‘yicha chora-tadbirlarni, shu jumladan sud-tibbiyotni ishlab chiqish ayniqsa muhimdir” deb ta‘kidlaydiki, muallif soliqdan bo‘yin tovlash jarayonlariga huquqiy baho berish boshqa jinoyatlarga qaraganda anchayin murakkabligiga ishora qiladi[4].

A.R.Abdullina fikricha, soliqdan qochishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarda soliq jinoyatlarini aniqlashda buxgalteriya hujjatlarini tahlil qilishning qiyinchiliklarining mavjudligi, yangi tashkil etilib, tez faoliyatini tugatadigan korxonalarini monitoring qilishda yetarli malakaning kamligi, fuqarolik, iqtisodiy huquqiy hujjatlarni o‘zaro integratsiyalash asosida tahlil qilishning qiyinligi, qonun hujjatlarining yetarli takomillashmaganligi oqibatida soliqdan qochish holatlarining huquqiy negiziga asoslangan holda bu jarayonni kamaytirishga qaratilgan harakatlarning samarasiz bo‘lishiga ta‘sir qilmoqda[5].

Ukrainalik olimlar S.A.Makoveskiy, Y.A.Zareskayalarning fikricha, “soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash yoki soliq solinadigan bazani kamaytirishning ko‘plab usullarini tasniflash masalasida ko‘plab tadqiqotchilar yagona nuqtai nazarga kelishadi va ikkita guruhni ajratib ko‘rsatishadi. Ba‘zi manbalarda kulrang sxemalar mavjudligi qayd etilgan. Bunda soliqlarni kamaytirish tartibi qonunlarda belgilangan kamchiliklar, bo‘shliqlar yoki noto‘g‘ri talqinlardan foydalangan holda amalga oshiriladi”[6].

I.Vachugov soliqdan qochish jarayonini yashirin iqtisodiyotning bo‘g‘ini sifatida “soliq sohasidagi yashirin iqtisodiyot” tushunchasini ham tushuntirib o‘tadi. Uning fikricha, “soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash yashirin iqtisodiyotning bir qismi bo‘lib, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha yashirin tuzilmalarning faoliyati bizga “soliq sohasidagi yashirin iqtisodiyot” atamasini kiritish imkonini beradi, uning ta‘rifi quydagicha ifodalanishi mumkin: soliq to‘lovchilarning o‘zlari ham, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashni tashkil etish bilan bog‘liq faoliyatni ta‘minlaydigan xizmatlarni ko‘rsatadigan soya tuzilmalari tushuniladi”[7].

I.A.Mayburova, A.P.Kireenko, Yu.B.Ivanovalar esa, soliqdan qochishga quydagicha ta‘rif beradi: “soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash deganda soliq to‘lovchining soliq to‘lovlarini to‘lash bo‘yicha o‘z majburiyatlarini o‘zgartirishning noqonuniy yo‘li tushunilishi kerak, bunda soliq organlaridan daromadlar va mol-mulkni yashirish, uydirma xarajatlar yaratish, shuningdek, qasddan buxgalteriya hisobi va soliq hisobotini buzish” holatlari yuz beradi[8].

B. A Rayzberg o‘z navbatida ayrim iqtisodchilar yashirin iqtisodiyotni – “reklama qilinmaydigan, ularning ishtirokchilari tomonidan yashirilmagan, davlat va jamiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan, rasmiy davlat statistikasida qayd etilmagan iqtisodiy jarayonlar” sifatida baholaydi[8].

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Bugungi kunda O‘zbekiston soliq tizimida soliqdan qochish holatlarini aniqlash va baholash holatlarini ko‘radigan bo‘lsak, u quyidagi usullarda amalga oshirilayotganligini ko‘rish mumkin:

1-jadval

² O‘zbekiston soliq tizimida soliqdan qochish holatlarini aniqlash va baholash holatlarining amaliy ko‘rinishlari va ularning namoyon bo‘lish shakli

№	Soliqdan qochish holatlarini baholashning amaliy usullari	Amaliy ko‘rinishi
1.	Soliq to‘lovchi sifatida ro‘yxatdan o‘tmaslik yoki kech ro‘yxatdan o‘tish	Soliq to‘lovchi sifatida baholash imkoniyati bo‘lmaydi
2.	Buxgalteriya hisobini yuritmaslik	Soliq ob‘ekti, soliq bazasi va hisoblangan soliq summalari noaniq bo‘ladi
3.	“Bir kunlik”, “ko‘k sxema” va shu shaklda faoliyat yuritishga moslashish	Soliq to‘lovchi sifatida baholash imkoniyati mavjud bo‘lsada, aslida soliq to‘lamaydi
4.	Garchi faoliyati unchalik to‘g‘ri kelmasada offshor zonalarga kapital kiritish yoki faoliyat yuritish	O‘z hududi bo‘yicha iqtisodiy faoliyat yuritishi lozim bo‘lsada, kapitalni soliqdan qochish imkoniyat beruvchi hududlarga o‘tkazishligi natijasida soliq to‘lovlarini amalga oshirmaydi, asossiz soliq imtiyozlarga ega bo‘ladi
5.	Soliqdan qochish holatlariga imkon beruvchi kontragentlar bilan iqtisodiy hamkorlik qilish	Noqonuniy faoliyat olib borayotgan korxonalarining o‘zaro hamkorlik qilishi oqibati qo‘shilgan qiymat zanjirida sun‘iy uzilish yuzaga keladi va soliq tushumlari kamayadi
6.	Mahsulot (ish, xizmat)larni tannarxdan past qiymatda sotish	Mahsulotlarni bozor qiymatidan past sotilishi natijasida yalpi tushum kamayishi yuzaga keladi, ammo, soliq to‘lovchining umumiy iqtisodiy aylanmasiga salbiy ta‘siri sezilmaydi, soliq kam to‘lash imkoniyati paydo bo‘ladi

Keltirilgan 1-jadval ma’lumotlarida keltirilganidek, Respublikamiz soliq tizimida

² Amaldagi tartiblarga asoslangan holda muallif tomonidan tuzilgan

soliq to'lovchilar tomonidan asosiy holatlardagi soliq to'lashdan qochish holatlarini tahlil qiladigan bo'lsak, uning amaliy ko'rinishlari, asosan, soliq to'lovchi sifatida ro'yxatdan o'tmaslik yoki kech ro'yxatdan o'tish, buxgalteriya hisobini yuritmaslik, "Bir kunlik", "ko'k sxema" va shu shaklda faoliyat yuritishga moslashish, garchi faoliyati unchalik to'g'ri kelmasada offshor zonalarga kapital kiritish yoki faoliyat yuritish, soliqdan qochish holatlariga imkon beruvchi kontragentlar bilan iqtisodiy hamkorlik qilish, mahsulot (ish, xizmat)larni tannarxdan past qiymatda sotish va shu kabi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'layotganligini ta'kidlash mumkin.

Qayd etish joizki, soliqqa oid munosabatlarda soliqdan qochish holatlarini aniqlash va uni baholashni amalga oshirishning juda murakkabligi bu jarayonni tartiblashni qiyinlashtiruvchi omillardan bo'lib qolmoqda. Keyingi yillarda soliqdan qochish holatlarining amaliy tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, tarmoqlar bo'yicha bu holat eng ko'p uchraydigan tarmoq bu qurilish, savdo va umumiy ovqatlanish tarmog'i, alkogol mahsulotlari ishlab chiqarish korxonalari bo'lib qolmoqda.

Ayrim manabalarda keltirilganidek, "...ammo amalda, soliq to'lashdan bo'yin tovlashni soliqni minimallashtirish harakatlaridan ajratish qiyinroq. Bu yerda asosiy mezon - qonun buzilishi qanchalik "ongli" sodir etilganligidir. Axir, moliya ekspertlarining fikriga ko'ra, bu harakatlar o'rtasidagi chegara ko'pincha juda nozik"³. Darhaqiqat bu kabi murakkabliklarni anglash uchun soliq tizimida xavflarni baholash tizimidan kenroq foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

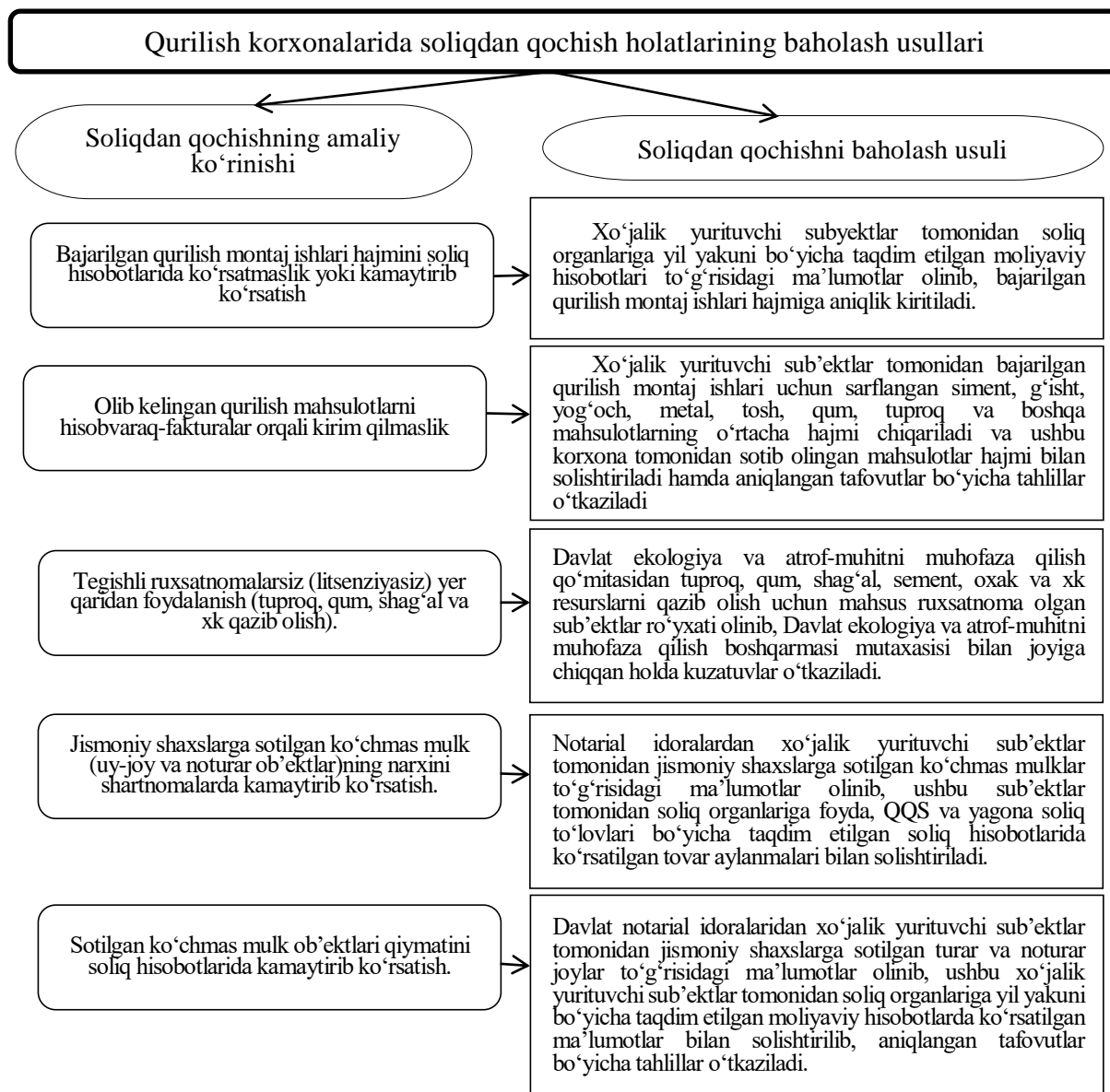
Jumladan, Soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, "2019- 2022 yillarda qurilish korxonalari tomonidan tovar aylanma va bajarilgan ishlar hajmi o'rtacha yildan yilga 15-20 foiz ortib borgan, biroq, bu korxonalarda o'rtacha xarajatlar rentabelligi 2021 yildagi 10 foizdan 2022 yilda 3,1 foizga tushgan, faoliyat yuritayotgan 20303 ta korxonada 5 mingga yaqinida (24 foizi) hujjatlariga muvofiq rentabellik 0 foizdan past, 12 mingdan ortig'ida (60 foizi) 0 foizdan 1 foizgacha va 904 (4 foiz) kompaniyada 1 foizdan 3 foizgacha rentabellik ko'rsatkichi past bo'lgan, o'z navbatida, 10 mingga yaqin (50 foiz) qurilish korxonalarida 1 nafar ishchi rasmiylashtirilganligi, haqiqatda ishlaydigan ishchilar soni yashirilayotganligini ko'rsatadi"⁴. Bu korxonalarda soliqdan qochish holatlariga olib keluvchi omillar baholanganda quyidagi "turar joy ob'ektlarini o'rtacha bozor narxidan keskin darajada past narxda realizatsiya qilish, hisobotlarda xarajatlarni sun'iy ravishda oshirib ko'rsatish orqali faoliyatini zarar bilan yakunlash natijasida foyda solig'ini to'lamaslik, jismoniy shaxslar tomonidan qurilish korxonalari ustav jamg'armasiga yirik miqdorda pul mablag'lari, bino va inshootlar, qurilish mollari (manbasi ko'rsatilmagan holda) kiritish va realizatsiya qilish"⁵ kabi

³ <https://bakertilly.ua/ru/id36822/>

⁴ <https://m.kun.uz/news/2022/06/23/dsq-qurilish-sohasida-soliq-tolashdan-boyin-tovlash-holatlari-haqida-malumat-berdi>, <https://soliq.uz/press-services/news/show/qurilish-sohasida-keng-tarqalgan-soliqdan-qochish--boyin-tovlash-sxemalari>.

⁵<https://soliq.uz/press-services/news/show/qurilish-sohasida-keng-tarqalgan-soliqdan-qochish--boyin-tovlash-sxemalari>.

holatlar sabab bo‘lganligini ko‘rish mumkin. Bu holatlarni aniqlashning amaliy holatini quyidagi keltirilgan 1-rasmda tushuntirib o‘tamiz.

1-rasm. Qurilish korxonalarida soliqdan qochish holatlarining baholash usullari⁶

Bularda tashqari soliq tizimi amaliyotida qurilish sohasida soliqdan qochish holatlarini aniqlash va uni baholashda yana bir qator usullar qo‘llaniladi.

Ular jumlasiga, qurilish texnikalari va transport vositalarini shartnoma tuzmasdan naqd pulga foydalanish (ijara)ga berish holatida soliq organlariga yil yakuni bo‘yicha taqdim etilgan moliyaviy hisobotlarda qurilish texnikalari va transport vositalari ko‘rsatilmagan qurilish faoliyati bilan shug‘ullanuvchi xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar olinib, qishloq va shahar qurilish tashkilotlaridan, hokimiyat va boshqa

⁶ Amaldagi tartiblarga asoslangan holda muallif tomonidan tuzilgan.

byurtmachilardan olingan bajarilgan qurilish montaj ishlari to'g'risidagi ma'lumotlar bilan solishtirish hamda aniqlangan tafovutlar bo'yicha tahlillar o'tkazish usuli, belgilangan tartibda shartnoma tuzmasdan qurilish va ta'mirlash ishlarini bajarish hamda naqd pulda hisob-kitob qilish jarayonini aniqlashda soliq organlariga yil yakuni bo'yicha taqdim etilgan moliyaviy hisobotlarda qurilish montaj ishlari to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilmagan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlar olinib, birja, elektron savdo va elektron hisobvara-faktura tizimi orqali qurilish mahsulot sotib olgan korxonalar bilan solishtiriladi hamda aniqlangan tafovutlar bo'yicha tahlillar o'tkazish usullaridan foydalaniladi.

Agar, ushbu usullarni qo'llash orqali qurilish korxonalari tomonidan soliqdan qochish holatlarini baholash tahlillari natijalariga e'tibor qaratidigan bo'lsak, oxirgi yillarda 51 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan bajarilgan 452,3 mlrd. so'mlik qurilish montaj ishlari hajmi soliq hisobotda ko'rsatilmagligi natijasida byudjetga 39,2 mlrd. so'm soliq to'lanmasdan qolganligi, 37 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan bajarilgan va ko'rsatilgan 317 mlrd. so'mlik qurilish ishlarini hisobvara-fakturalar orqali kirim qilmaganligi natijasida byudjetga 14,6 mlrd. so'm soliq to'lanmasdan qolganligi, o'tkazilgan tezkor tadbirlarda 19 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan tegishli ruxsatnomalarsiz yer qaridan foydalanib, 9 mlrd. so'mlik tuproq, qum, shag'al va xk qazib olayotganligi va byudjetga 1 mlrd. so'm soliq to'lanmasdan qolganligi, 17 ta korxonalar tomonidan jismoniy shaxslarga sotilgan ko'chmas mulk (uy-joy va noturar ob'ektlar)ning haqiqiy qiymatini oldi-sotdi shartnomalarida kamaytirib ko'rsatib, byudjetga 9,1 mlrd. so'm kam soliq to'langanligi, 29 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan sotilgan ko'chmas mulk ob'ektlarining qiymati soliq hisobotlarida kamaytirib ko'rsatilib, byudjetga 9,3 mlrd. so'm soliq to'langanligi aniqlangan, 13 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan qurilish texnikalari va transport vositalari shartnoma tuzmasdan boshqa sub'ektlarga naqd pulga foydalanish (ijara)ga berilib, tushgan mablag'lar hisobidan byudjetga 402 mln. so'mlik soliqlar to'lanmaganligi, 14 ta xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan shartnoma tuzmasdan qurilish va ta'mirlash ishlarini bajarilib, 21,4 mlrd. so'mlik qurilish ishlari yashirilishi natijasida byudjetga 2,6 mlrd. so'm soliq to'lanmasdan qolganligi aniqlangan.

Soliqdan qochish holatlarini aniqlash va baholashning eng muhim usullari qatoriga "offshorni baholash usuli" bo'lib, bu keyingi vaqtlarda keng qo'llanilib kelinmoqda. Ma'lumki, Offshor bu qulay soliq sharoitiga ega davlatda xorijiy fuqaro tomonidan qayddan o'tgan, ushbu mamlakatda faol ish yuritmaydigan firma bo'lib, offshor kompaniyasi bu – korxonalarining alohida tashkiliy yuridik shaxs maqomini tavsiflovchi termindir. Bu maqom unga soliq to'lovlarni maksimal darajada tushirishni ta'minlaydi (ko'p hollarda nolgacha). Professor X.Abulqosimovning ta'kidlashicha, "kompaniyalarning offshor maqomi ularga o'z faoliyatlari davomida soliqlarni maksimal darajadan tushirishni, hatto yuq qilish, ya'ni butunlay soliqlardan ozod bo'lishni ta'minlaydi. Faqatgina bu maqom talabi, biznes operatsiyalarini o'z

qonunchiligidan tashqarida olib borishni talab qiladi. Ya'ni offshor kompaniyasi o'z qonunchiligini rezidenti bo'la olmaydi"⁷.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 181 - moddasida nazorat qilinadigan tashqi savdo bitimlari tartibi keltirilgan bo'lib, unga ko'ra, jahon birja savdosi tovarlarining tashqi savdosi sohasidagi bitimlar va taraflaridan birining ro'yxatdan o'tkazilish joyi, yashash joyi yoki soliq rezidentligi joyi ofshor yurisdiksiya bo'lgan shaxs hisoblanadigan bitimlar nazorat qilinadigan bitimlar deb yuritiladi. Mazkur moddaga muvofiq, "agar bunda O'zbekiston Respublikasi yuridik shaxsining faoliyati ofshor yurisdiksiyada doimiy muassasani tashkil etsa va nazorat qilinadigan bitim ushbu faoliyat bilan bog'liq bo'lsa, ushbu bitim qismida mazkur yuridik shaxsga ro'yxatdan o'tkazilish joyi ushbu ofshor yurisdiksiya bo'lgan shaxs sifatida qaraladi. Shuningdek, soliq solish bo'yicha imtiyozli rejimni taqdim etadigan va (yoki) moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda axborotni oshkor etishni hamda taqdim etishni nazarda tutmaydigan davlatlar va hududlar ofshor yurisdiksiyalar deb e'tirof etiladi"⁸.

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilish mumkinki, iqtisodiy munosabatlar doirasida zimmalariga soliq to'lash majburiyati yuklatilgan soliq to'lovchilarning iqtisodiy hatti-harakatlari asnosida soliq to'lashdan qochish holatlarini aniqlash bu munosabatlarni oldini olishda uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi. Buning uchun esa, yuqorida keltirib o'tilgan uni aniqlash va baholash usullaridan keng foydalanish o'z samarasini berish

Xulosa va takliflar.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar (jismoniy shaxslar)ga chet eldan investitsiya kiritish maqsadida xorijiy valyuta yuborilganda, ushbu summa jismoniy shaxsning boshqa daromadi sifatida talqin qilinib, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'iga tortiladi. Yakka tartibdagi tadbirkorlar (jismoniy shaxslar)ga chet eldan investitsiya kiritish maqsadida xorijiy valyutada yuborilgan mablag'larni soliqdan ozod qilish bo'yicha qonunchilikka o'zgartirish kiritish.

Tekshiruvlar o'tkazish bo'yicha yilning ma'lum bir aniq davrini belgilash va bir xo'jalik sub'ektini tekshirish davriyligini belgilash bo'yicha yangi tizim ishlab chiqish. Xo'jalik sub'ekti vakillari tomonidan to'g'ri va sifatli rejalashtirish va samaradorligini amalga oshirish imkonini beradi.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

1.С.М.Оленников. Квалификация уклонения от уплаты налогов по объективным признакам состава преступления. // Юридическая ответственность и ответственные юристы. 2017. №4. С.37-42.

⁷ Х.Абулқосимов. "соликларни тўлашдан бўйин товлаш" мавзуси бўйича тақдимот.

⁸ Ўзбекистон Республикаси янги таҳрирдаги солиқ Кодекси. 2019 йил. 181-моддаси.

2. С.А.Маковецкий, Е.А. Зарецкая. Уклонение от уплаты налогов: особенности преступления и наказания. Вестник института экономических исследований 2017, № 3(7) 156.

3. Kottke K. «Gryaznye» den'gi – chto ehto takoe? Spravochnik po nalogovomu zakonodatel'stvu v oblasti «gryaznyh» deneg. М., 1998.

4. Л.И. Александрова. Основные особенности и проблемы выявления уклонений от уплаты налогов. // Актуальные проблемы правового регулирования. 2017. С.2.

5. Абдуллина А.Р. Представители как субъекты уклонения от уплаты налогов с организации // Научная перспектива. 2016. № 10. С. 37-38.,

6. С.А.Маковецкий, Е.А. Зарецкая. Уклонение от уплаты налогов: особенности преступления и наказания. Вестник института экономических исследований 2017, № 3(7) 156.

7. Вачугов И.В. — Уклонение от уплаты налогов, как составляющая теневой экономики: рост или сокращение? // Налоги и налогообложение. – 2019. – № 6. – С. 42.

8. Уклонение от уплаты налогов. Проблемы и решения: монография для магистров, обучающихся по программам направления «Финансы и кредит» / И.А. Майбуров [и др.]; под ред. И.А. Майбурова, А.П. Киреенко, Ю.Б. Иванова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013.-с.383.

9. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 496

10. Ф.Б.Ахмедов Солиқ тўлашдан қочиш хавфларини аниқлашда замонавий фискал назорати такомиллаштириш: (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореферати. – Тошкент, 2023.

11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Солиқ қўмитаси маълумотлари. www.soliq.uz.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Яширин иқтисодий қисқартириш ва солиқ органлари фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида» 2020 йил 30 октябрдаги ПФ-6098-сон фармони.

13. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси <https://lex.uz/docs/4674902>